

Claus Rønlevs bibliotek

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Digitaliseret efter aftale med Selskabet for Danmarks Kirkehistorie. PDF-filen er kun til ikke kommercielt brug.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine mange tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

KIRKEHISTORISKE SAMLINGER

SJETTE RÆKKE,

UDGIVNE AF

SELSKABET FOR DANMARKS KIRKEHISTORIE

VED

J. OSKAR ANDERSEN OG **BJØRN KORNERUP**

PROFESSOR, DR. THEOL.

ARKIVAR, DR. THEOL.

FJERDE BIND.

KJØBENHAVN.

I KOMMISSION HOS G. E. C. GADS FORLAG.

1942-44.

Nye Bidrag til Separatisten Niels Svendsen Chronichs Historie.

Af Bjørn Kornerup.

Som en ejendommelig Skikkelse, afvigende fra Tidens sædvanlige Typer, fremtræder midt i den strenge Ortodoksie og den stive Statskirkeligheds Dage Separatisten *Niels Svendsen Chronich*, der ved sin Kritik af den herskende Kirke og dens Præsteskab vakte Røre om sig baade i Christiania og senere i København. Allerede for mange Aar siden har *H. F. Rørdam* her i »Kirkehistoriske Samlinger« (3. R. III og IV) leveret en grundig Fremstilling af hans Levned og de Lærestridigheder, som knytter sig til hans Person. Rørdam har dog oversat enkelte Smaa-bidrag til hans Livshistorie, som formentlig kan fortjene at fremdrages som supplerende Stof til, hvad der allerede vides om den mærkelige Mand.

1.

Der er ikke meget bekendt om Chronichs tidlige Aar eller om hans Ungdomsstudier i Tidsrummet, fra han 1628 dimitteredes fra sin Fødeby Koldings Latinskole, indtil han 1639 blev ansat som Lector theologiæ i Christiania. Af Akter i Sagen mod ham en Række Aar senere fremgaar det, at han, efter at han havde nedlagt sit Embede i Christiania og var draget til København, bl. a. tjente til Livets Ophold ved at manuducere unge Mennesker i Hebraisk¹, ligesom man ogsaa har hans egne Ord for, at

¹) Kirkehistoriske Samlinger 3. R. III, 570; IV, 593, jvfr. sst. S. 618, 619.

han tidligere i Udlandet havde beskæftiget sig med at give en lignende Undervisning¹. Hvor i Udlandet dette er sket, vides ikke, men derimod er der flere Vidnesbyrd, der peger mod, at han især i Nederlandene kan have tilegnet sig sine hebraiske Kundskaber. I hvert Fald findes han den 25. Maj 1633 under Betegnelsen »Nicolaus Suenonius, Coldingâ-Danus« immatrikuleret ved Universitetet i Groningen med Teologi og Sprog som Hovedfag². Mange Unge søgte just i denne Periode til Groningen for at uddannes i orientalsk Filologi, hvori Universitetet havde dygtige Lærere³. At ogsaa den senere saa bekendte Separatist og Vækkelsesprædikant med Iver har lagt sig efter Orientalia, fremgaar af en Tesesamling, som han udsendte som Grundlag for en Disputation i Groningen den 6. Maj 1635. Skriftet har følgende Titel:

ΣΥΓΚΡΙΣΙΣ Lingvarum Orientalium: insignem Hebraicæ cumprimis et Arabicæ Convenientiam σαφέστερον καὶ ἀμσθέστερον exhibens.

Titelbladet oplyser endvidere, at Disputationen skulde finde Sted under Præsidium af Mag. *Matthias Pasor* († 1658), tidligere Professor i Arabisk i Oxford, men nu Professor i

¹) Sst. 3. R. IV, 593.

²) Personalhistorisk Tidsskrift 5. R. VI, 263.

³) Blandt danske Studerende, der findes immatrikuleret samtidigt med Chronich i Groningen, og som særlig har lagt sig efter orientalske Sprog, kan nævnes »Joannes Paulus Windingius« (immatrikuleret 28. Okt. 1633, jvfr. Personalhist. Tidsskrift 5. R. VI, 263). Han var en Søn af den bekendte Præst og Forstander for Herlufsholm Poul Jensen Kolding og blev senere Professor ved Gymnasiet i Odense, hvor han døde 1655. Han studerede ogsaa i Franeker. Mærkeligt nok synes han ikke immatrikuleret sidstnævnte Sted, hvis han da ikke er identisk med den »Johannes Pauli Danus«, som blev immatrikuleret her saa sent som c. 11. Juli 1635 (Personalhist. Tidsskrift 9. R. V, 58). Om Jens Poulsen Vindings Rejser se iøvrigt Danske Samlinger 2. R. VI, 252—3; G. L. Wad, Meddelelser om Dimitterede fra Herlufsholm II, 317 og Bjørn Kornerup, Til Minde om Holger Fr. Rørdam S. 48—9. — J. P. Vinding udgav 1634 i Franeker som Vidnesbyrd om sine orien-

praktisk Filosofi og Matematik i Groningen¹, en Søn af den endnu mere bekendte Filolog og Leksikograf, Professor, Dr. *Georg Pasor* († 1637)². Matthias Pasor betegnes paa Titelbladet som Chronichs Lærer og Velgører i mere end een Henseende (præceptor et fautor suus non uno nomine plurimum honorandus).

Skriftet selv, der er ganske lille, indeholder 20 Tesser, der i Overensstemmelse med, hvad Titlen udsiger, bringer en almindelig Sammenligning mellem Hebraisk og Arabisk, idet Forfatteren efterviser et Slægtskab i grammatisk Bygning mellem de to Sprog. Derimod vilde han ikke indlade sig paa at undersøge Overensstemmelsen mellem de enkelte Ord og Udtryk i Hebraisk og Arabisk, dette vilde føre alt for vidt. Eksempler vilde han heller ikke give dels for Kortheds Skyld, dels fordi arabiske Typer for Øjeblikket fattedes. Kuriøst nok henviser Chronich til Slut (Th. 20) som et Slags Erfaringsbevis for Tanken om, at der bestaar et Slægtskab mellem de to Sprog, til den Omstændighed, at de kyndigste og berømteste Hebraister altid har brændt af Længsel efter at forøge deres Kundskaber i Hebraisk med Kendskab til Arabisk, som man bl. a. kan se af Udtalelser i hans ærværdige Lærer, Matthias Pasors Taler.

Det interessanteste ved Disputatsen er forøvrigt den Dedikation, som findes paa Bagsiden af Titelbladet, og som lyder saaledes:

Admodum Reverendis, Clariss. et Doctissimis Viris,
D. CASPARO BROCHMAND, s. s.

talske Sprogstudier en Disputats, tilegnet Kansler Christian Friis til Kragerup, »Quæstiones ex lingua Ebræa, Syriaca, Arabica et Græca depromptæ ad Scripturam intelligendam pertinentes«. En lignende Disputats af ham fra Groningen 1633 synes nu tabt.

¹) *Effigies et Vitæ Professorvm Academiæ Groningæ et Omlandia*, 1654, p. 109—11. W. J. A. Jonckbloet, *Gedenkboek der hoogeschool te Groningen*, 1864, Bijlagen, S. 20—1.

²) Den S. 61 Note 3 nævnte Disputats af J. P. Vinding 1634 kom under Georg Pasors Præsidium. Georg Pasor har 1633 indskrevet sig i Vindings Stambog (Kall, 8°, 681).

Theol. Doct. et Professori celeberrimo,
D. IOHANNI ERASMI BROCHMAND,
s. s. Theol. Doct. et Professori digniss. Præceptori
suo plurimum honorando,

D. THOMÆ BANGIO, A. M. Ling.

Orient. Professori eximio,
Dnn. Fautoribus, studiorumque suorum Promo-
toribus permagnis, perpetuâ animi gratitudine et
observantiâ colendissimis,
Hoc quidquid est Exercitii Academici, in obser-
vantia debita et gratitudinis nunquam moritura
tesseram dedicat et suspendit

NICOLAUS SVENONIUS DANUS

Auth. et Resp.

Ikke blot fremgaar det af denne Dedikation, at det virkelig er Dedikationens »Nicolaus Svenonius Danus¹, som er Forfatteren til det foreliggende Arbejde, men den er interessant til at belyse det gode Forhold, hvori Chronich paa dette Tidspunkt stod til de førende ortodokse Teologer i Danmark². Ikke alt for mange Aar senere blev Forholdet et ganske andet.

2.

Efter sin Hjemkomst fra Udlandet blev Niels Svendsen Chronich 1636 Rektor i Kolding, hvor han virkede i tre Aar. Han synes som saadan at have interesseret sig for paa forskellig Maade at bringe Orden i Skolens Sager. Fra hans Rektortid er desuden bevaret et Dokument, som skal meddeles i Tillægget, da det hidtil synes at være undgaaet Historikernes Opmærksomhed — det nævnes saaledes ikke

¹) Til dette Navn paa Titelbladet i det Det kgl. Bibliotek tilhørende Eksemplar af Disputatsen har senere Jacob Langebek føjet: »forte ille Chronic«.

²) Professor Hans Rasmussen Brochmand havde i sin Tid været Chronichs Privatpræceptor (Kjøbenhavns Universitets Matrikel, udg. af S. Birket Smith, I, 89).

hos nogen af Kolding Skoles usædvanligt talrige Historiografer: E. G. Tauber, J. J. Fyhn, C. F. Ingerslev, Karl Theisen, Parmo Tang Petersen, P. Eliassen og Georg Bruun. Det er en Ansøgning til Kansler Christian Friis til Kragerup, dateret den 8. Marts 1638 og undertegnet af Skolens Rektor og tre Hørere. Frederik II havde 1580 skænket Kolding Skole en Kapital, hvoraf Renterne aarligt skulde uddeles som Kostpenge til 12 »Skolepersoner«, nemlig Skolemesteren, to Hørere og ni Disciple, og senere havde Christian IV forøget denne Kapital. Pengene udbetaltes ikke til de paagældende Legatarer, men til en Borger, som til Gengæld leverede dem »Kongens Kost«¹. I N. S. Chronichs Tid var denne Borger Raadmanden Niels Andersen (Bøgvad), hos hvem der fandt en Fællesspisning Sted. Skolepersonalet var godt tilfreds hermed, men da det havde vist sig, at der var Vanskeligheder for Værten med at faa sine Penge til rette Tid, fandt Rektor og Hørere sig foranledigede til at indgaa til Regeringen med den ovennævnte Ansøgning, hvori de anmodede om, at den Dannemand Niels Andersen maatte faa de ham tilkommende Penge udbetalt regelmæssigt i to aarlige Terminer, til Philippi Jacobi og Mikkelsdag. Den foreslaaede Ordning blev billiget ved et Kongebrev af 4. Maj 1638².

Samme Dag udstedtes ogsaa et andet Kongebrev, som ligeledes synes at være undgaaet de koldingske Skolehistoriografers Opmærksomhed. Ved dette blev det befalet Lensmanden Ernst Normand gennem en Ligning paa de mest formuende Kirker i Koldinghus Len at til-

¹) C. F. Ingerslev, Bidrag til Kolding lærde Skoles Historie, 1845, Bilag, S. IV—VIII. Karl Theisen i Kolding Latin- og Realskoles Indbydelsesskrift for 1882 S. 9 ff. Parmo C. Tang Petersen, Kolding lærde Skoles Historie, 1914, S. 17 ff., 46 ff. Georg Bruun, Dronning Dorotheas Skolehus, 1928, S. 90 ff.

²) Jydske Tegnelser IX (1634—38) Fol. 529 b—530. Dette Kongebrev har hidtil kun været kendt af en kort Regest i en Stadfæstelse af Frederik III i Brev af 20. Maj 1664 (jvfr. de i forrige Noter anførte Steder).

vejebringe 200 Rdlr. for ved Hjælp af denne Sum at faa Skolemesterresidensen i Kolding bragt i forsvarlig Stand. Pengene skulde leveres til Mag. Niels Svendsen, som skulde gøre Regnskab for dem i Overværelse af Provsten, Borgmester og Raad¹.

3.

Det er vel bekendt, hvorledes Chronich 1652 uden egentlig at blive afsat dog blev nødt til at opgive sit Lektorat i Christiania som Følge af de Stridigheder, hvori han havde indviklet sig med Byens Gejstlighed. Støttet af en temmelig rundelig Pension slog han sig ned paa Christianshavn, men da han heller ikke her kunde holde sig i Ro, idet han fortsat agiterede mod Statskirken, blev han anklaget for Konsistorium, der indgaaende undersøgte hans Sag². Det viste sig nu, at han ikke blot stod med Kritik over for Statskirken som Institution betragtet, »den store Ertzhore«, som han kalder den, men ogsaa paa en Række vigtige Lærepunkter (Treenigheden, Kristologien o. fl.) afveg fra den augsburgske Trosbekendelse. Konsistoriums Dom (af 11. Juli 1655) over ham kom derfor til at lyde paa Landsforvisning, og det henstilledes til Øvrigheden, om han ikke »anderledes exemplariter skal straffes«³. Regeringen bestemte sig for at lade ham hensætte i Statsfængslet paa Dragsholm.

Om Niels Svendsen Chronichs Forhold paa Dragsholm har der hidtil ikke været meget bekendt. Imidlertid indeholder de Kongebreve, som skal meddeles nedenfor i Tillægget, i Forbindelse med nogle Notitser i Dragsholms Lens Regnskaber en Del Oplysninger om, hvorledes han blev behandlet under sit Fængselsophold, og er navnlig

¹) Sst. Fol. 529—529 b.

²) Et Kongebrev af 21. Januar 1655, der paalægger det teologiske Fakultet at undersøge hans Sag, og som ikke tidligere har været benyttet, findes i Tillægget Nr. 2.

³) Khs. Saml. 3. R. IV, 620.

interessante ved at vise, at han var Genstand for en forholdsviis stor Hensynsfuldhed. Det første Brev (af 27. Juli 1655), der er rettet til Lensmanden paa Dragsholm, Rigs-kansler Christoffer Urne († 1663), giver strenge detaillerede Bestemmelser for hans Bevogtning. Navnlig fremhæves det, at ingen maatte faa Adgang til ham i Fængslet, og at han ikke maatte have Lejlighed til at føre nogen Brevveksling. Ikke længe efter bevilgedes der dog Formildelser af de strenge Regler. Saaledes fik allerede i August s. A. hans Hustru Maren Jersin, en Datter af den bekendte Ribe-Biskop og som Faderen dybt religiøs og selv Forfatterinde, Tilladelse til at tale med sin Mand, og i Oktober fik han selv Lov til at have Ild og Lys i sit Kammer. I November næste Aar fik han denne sikkert haardt tiltrængte Lem-pelse fornyet, og Lensregnskaberne viser, at det ikke er blevet ved Bestemmelser blot paa Papiret. Chronich fik virkelig baade Lys anvist, og i hans Fangekammer, hvor der ingen Skorsten fandtes, blev der opsat en Jernkakkellovn. Ligeledes købte man af en Kone i Nabolaget forskelligartede gode Sengeklæder for ca. 30 Rdlr.¹

Af andre Begunstigelser kan nævnes, at han i Maj 1656 for en enkelt Gangs Skyld fik Lov til at faa Blæk og Papir, saaledes at han kunde opsætte en »Supplikation«. Desuden havde man sørget for hans Hustrus og Børns Underhold paa en meget liberal Maade. Ligesom han selv ved sin Bortrejse fra Norge havde faaet tilstaaet en rundelig Pension², saaledes fik i Februar 1656 hans Familie Anvisning paa et Kostdeputat af omtrent samme Omfang, og Maren Jersin fik oven i Købet tillagt 100 Sldr. aarligt. Denne usædvanligt humane Behandling skyldes formodentlig, at N. S. Chronich har haft formaaende Velyndere i København, men staar vel ogsaa i Forbindelse med, at

¹) Regnskaber for Dragsholms Len for Aarene 1655—56, 1656—57; jvfr. Bilag til Regnskabet for 1655—56 Nr. 62—64. Regnskabet for hans Fortæring er beregnet fra 1. August 1655.

²) Khs. Saml. 3. R. III, 569—70.

han som Menneske var ulastelig. Ikke uden Grund hedder det hos Rørdam, at blandt de mange mærkelige Personer, som Statsfængslet paa Dragsholm havde gemt bag sine tykke Mure, fandtes der »neppe nogen fra Karakterens Side retskafnere Mand end Mester Niels Svendsen Chronich«¹.

4.

Den Tilladelse, Chronich 1656 havde faaet til at skrive en Supplikation, var givet efter Ansøgning af hans Hustru i en Skrivelse, som ikke tidligere har været kendt, og som skal meddeles nedenfor (Nr. 8). Chronichs egen Ansøgning kendes derimod ikke mere, og den har næppe ført til noget. Efter tre Aars Fængselsophold skrev han paa ny — den 28. Marts 1658 — en længere Ansøgning, denne Gang rettet til den engelske Gesandt, Sir Philip Meadowe, hvori han anmodede denne om at gaa i Forbøn for sig hos Kong Frederik III, for at han kunde slippe ud af Fængslet². Rørdam har udgivet denne ret interessante Henvendelse, men tilføjer efter at have oplyst, at den maa være overgivet til Behandling i Danske Kancelli: »noget videre Hensyn til den stakkels Fanges Bøn om at blive forenet igjen med sin i Sorg og Savn levende trofaste Hustru og sine Børn, synes der ikke være taget«, og slutter sig iøvrigt til den traditionelle Opfattelse, at N. S. Chronich først kom løs ved, at Svenskerne befriede ham³. Dette har baade før og siden været den herskende Mening, som deles af Forfattere som Erik Pontoppidan, L. Helveg, J. P. Trap og J. Oskar Andersen⁴. Grundlaget

¹) Sst. 3. R. IV, 621.

²) Sst. 3. R. IV, 622—3.

³) Sst. 3. R. IV, 624.

⁴) Erik Pontoppidan, *Annales ecclesiae Danicae* IV, 442 og *Den Danske Atlas* II, 399—400. L. Helveg, *Den Danske Kirkes Historie efter Reformationen*, 2. Udg., I, 432. J. P. Trap, *Kongeriget Danmark*, 4. Udg., II, 566. J. Oskar Andersen i *Karl Müller, Kirchengeschichte*, II, 2, S. 690 og i *Indledningen til Thomas Kingos Aandelige Siungekoor*, 1931, S. LII.

for denne Opfattelse maa uden Tvivl søges hos Hans Gram, der i et Brev til Fr. Rostgaard bl. a. skriver: »det kan jeg og, men som en Drøm, mindes at være mig sagt, at Niels Svendsen sad paa Draxholm fra Ao. 1654, til Svensken kom i Landet 1658, og at de Svenske slap ham ud«¹.

Imidlertid maa denne Efterretning forkastes som upaalidelig. Et Kongebrev af 23. April 1658, som Rørdam desværre har overset, viser, at Frederik III den nævnte Dag har meddelt sin Tilladelse til, at Chronich maatte komme fri af sit Fangenskab »paa den af hannem udgivne og i vor Kancelli indleverede Revers«. Hermed sigtes der maaske til den ovenfor omtalte Skrivelse til den engelske Gesandt. Denne indeholder nemlig et bestemt Tilsagn fra Chronich om, at hvis han kom løs, vilde han forpligte sig til ikke at udgive offentlige Skrifter for derved at tage Hævn over sine Fjender².

5.

Med en teologisk Fortid som Chronichs kunde det næppe være muligt at leve Livet videre i Datidens strengt konfessionelle Danmark. Formodentlig er han sluppet ud fra Fængslet ca. 1. Maj 1658³, men mere end et Aar holdt han det ikke ud i sit Fædreland. Antagelig har han igen boet i København, og det ser ud til, at han en Gang i dette Tidsrum har følt sig kaldet til paa ny at gøre Rede for sit teologiske Standpunkt. Der findes nemlig i egenhændig Form bevaret en lille latinsk Afhandling om hans Syn paa Kristi menneskelige Natur, dateret »Hauniaë, 28 Junii

¹) Bevaret i Afskrift (ved Biskop Peder Hersleb) i Thott, 4°, 336, og i Gl. kgl. Saml., 4°, 1477, trykt i Khs. Saml. 3. R. III, 608—9.

²) Khs. Saml. 3. R. IV, 623 (* . . . summum studium meum . . . futurum esse, pacem et tranquillitatem Christianam cum omnibus, quantum fieri poterit, colere . . .*).

³) Lensregnskabet for Dragsholm 1657—58 viser, at han endnu 30. April 1658 hensad i Fængslet. Regnskaberne for den følgende Tid er blot førte summarisk.

1658«. Ganske vist har man tidligere ment, at dette Aarstal var en Fejlskrift for 1655, da der intet var bekendt om, at Chronich 1658 skulde have opholdt sig i København, og den nævnte Afhandling kunde da tænkes identisk med et ellers tabt Indlæg fra 1655¹. Imidlertid er der nu skaffet Sikkerhed for, at der allerede i April 1658 var givet Ordre til hans Løsladelse. Der kan derfor ikke længere fra Kronologien hentes Argumenter mod, at han den angivne Dag skulde have været i København.

Chronichs Redegørelse fortjener uden Tvivl at kendes i sin Helhed og skal nedenfor meddeles som Tillæg Nr. 12. Den udgør baade det senest kendte Skriftstykke, der foreligger fra hans Haand, og det sidste Indlæg fra ham i hans teologiske Stridigheder. Tilmed udmærker den sig formelt ved en langt klarere og mere sammentrængt Fremstilling, end man som Regel ellers træffer i de Skrifter og Indlæg, der stammer fra hans Pen. Indholdsmæssigt viser den, at Chronich tvunget af indre eller ydre Grunde har følt Trang til i Sammenhæng at gøre Rede for sin kristologiske Opfattelse, som var afvigende fra den ortodokse derved, at han ikke kunde anse Kristi Legeme for ligeartet med andre Menneskers, men opfattede det som værende af en højere, en himmelsk Substans.

Om Chronichs Særstandpunkt har medført officielle Forhandlinger med Universitetets Teologer, vides ikke. Helt usandsynligt er det ikke, og hans kætterske Meninger har aabenbart været vel bekendte i teologiske Kredse². Om de nærmere Omstændigheder i hans Liv i dette første Aar efter Frigivelsen er der dog overhovedet næsten intet bevaret, kun hører man fra en samtidig Kilde, at Chronich nogle faa Dage før den 29. Maj 1659 havde forladt København for i Selskab med den spanske Minister at sejle til Lübeck. Denne spanske Minister er aabenbart den bekendte Grev Bernardino de Rebolledo. Da Ministeren var i Af-

¹) Jvfr. S. 77.

²) Jvfr. det S. 70 omtalte Program.

skedsaudiens hos Frederik III den 19. Maj, men allerede var draget bort den 29., falder hans og hans Følgesvends Afrejse i sidste Trediedel af Maj Maaned 1659¹.

Fædrelandets Afsked med den frittænkende Mand var ikke blid. Trefoldighedssøndag den 29. Maj benyttede den bekendte Præst ved St. Nicolai Kirke i København, siden Biskop i Aarhus, Hans Enevoldsen Brochmand, Lejligheden til offentligt at sætte den bortdragende Sværmer i Band: han skulde »udelukkes fra Kirken og Guds Menighed, skulde være og blive et bandt Menneske, og de, hannem husede og hælede, for han havde ikke søgt Sakrament paa nogle Aars Tid«². Den samme Aand talte ud af det Program³, som Universitetets Konsistorium udstedte mod ham den 2. November 1659 for at advare alle danske Studerende om at sky enhver Forbindelse med denne Fortabelsens Søn, som nu paa ny havde udspytet de forbigangne Tiders forfærdeligste Kætterier. I modsat Fald skulde de for stedse have tabt Retten til at faa Embeder i Danmark. Programmet omtaler iøvrigt ogsaa den Bandlysning af Chronich, som havde fundet Sted⁴. At denne skete ved Hans Brochmand, maa antages at skyldes, at han har været Sognepræst i det Sogn, hvori Chronich boede. Forøvrigt har det næppe været denne Mand ubehageligt at foretage Bandlysningen, thi just mod Brochmand havde Chronichs Tilhængere før i Tiden rettet de allerskarpeste Bebrejdelser i deres »Paskviller«⁵.

¹) Jvfr. en anonym københavnsk Borgers Dagbog i Museum, 1896, I, 101 og Emil Gigas, Grev Bernardino de Rebolledo S. 338.

²) Museum, 1896, I, 101. Med Hensyn til Chronichs Undladen af at gaa til Alters kan jævnføres Khs. Saml. 3. R. IV, 563, 570 ff., 576, 581 f., 593, 594.

³) Khs. Saml. 3. R. IV, 625—6.

⁴) * . . tandemque, post expectatam diu, sed proterve illusam, poenitentiam omnem, ultima Ecclesiasticæ disciplinæ poena, quam Excommunicationem vulgo dicimus, jure meritoque multatus . . .* (sst. S. 625).

⁵) Khs. Saml. 3. R. III, 572, 575 ff., 577, 584 ff. — En medvirkende

Som det fremgaar af de Forhandlinger, der gik forud for Udstedelsen af dette Program, mente man i København at vide, at Chronich havde slaaet sig ned i Holland¹. Dette var ogsaa rigtigt — som ikke faa andre var han draget til dette Land, der var som et Eldorado for frihedselskende og selvstændige Naturer, der var kommet paa Kant med de herskende Retninger i deres Hjemland. I Holland fandt han Tilhold hos den berømte Pædagog Amos Comenius. Han boede en Tid lang i dennes Hus i Amsterdam, hvor ogsaa en anden dansk Mand med sværmeriske Tilbøjeligheder — Frederik Breckling² — fandt Optagelse Aaret efter. Chronichs senere Skæbne skjuler sig i Mørket. Trods Undersøgelser fra hollandsk Side³ har det ikke været muligt at oplyse noget om hans Livsforhold eller om hans Død. End ikke Aaret for hans Bortgang er kendt.

TILLÆG

1.

1638 8. Marts. Kolding Skoles Rektor Niels Svendsen Chronich og tre Hørere til Kansler Christian Friis til Kragerup.

Gunstige, strenge Herr Candtzler, den allermectigste Gud beware Eders fromme Wellbiurdighed met hues Eder kiert er, ved langvarig Karschhed och Sundhed fra alt det, som Eder schadeligt kand være enten thil Lif eller Siel.

Eftersom, gunstige, fromme Herr Candtzler, wor allernaadigste Herre och Konning udaf sin høyloflig Fromhed och faderlig Omsorrig, som Hans Naade althid hafwer haft thil at forfremme Guds Ord och hans h. Nafns Aere, haffer naadeligen forordnet, at Schole Thienernerne och nogle udaf Disciplene her i Kolding Schole formedelst Hans Naades

Aarsag til Brochmands Uvilje mod Chronich kan ogsaa have været, at Chronich forlod København i Rebolledos Selskab, thi netop med denne Mand havde han faa Aar i Forvejen haft et Sammenstød (jvfr. Gigas, anf. Skrift S. 222 ff.).

¹) Khs. Saml. 3. R. IV, 624.

²) L. J. Moltesen, Fredrik Brekling S. 57, 166.

³) Undersøgelser af Bibliotekar og Arkivar Jurriaan van Toll i Haag.

runde Bekostning [schal] haffve sin Underholdning hos en Dannemand her i Byen, och wi da, som Scholen nu bethiene, och otte af Børnene, saa well som nogle af wore Formænd, ere efter wor kiere Øfrigheds Beschickelse her paa Slottet en Thid lang hoes den Dannemand Niels Anderbøn, Raadmand her samestedz, samt hans kiere Hustru saaledis be-spisede, at wi och wore Formænd (som dieris och wore *testification* der om formelder) udi ingen Maader har dennem at beschylde eller at klage ofver; da er wore ymyg och thienestwillig Begiering, at wor gunstig och welbiurdig Herre Candtzer wilde her udi wære oß gunsteligen befordrendes, at de got Folch maatte her fore faae dieris rictig Betalning thil rette Thid udi reede Penge, som wor allernaadigste Herres och Konges Bref der om foreholder, saa de got Folch ingen Schade for oß schal thage. Thi at wi met denne wor ringe Forbøn schulde den gunstige och strenge Herr Candtzlers Welbiurdighed her om anmode, hafwer beweget oß, at de sig højeligen beklager, at de for wor Schyld hafwe iche draget en ringe Schade, i det de maatte hid indthil opbære dieris Betalning udi adskillige och mange Poster, och de har faaet gandsche faa reede Penge, men meestedeelen Ware, saa at de iche kand udstaae met den *condition* widere at bespise oß, men de begierendis ere, at den *deputierte Summa* maatte dem thil thuende *terminer*, som før[s]t [er] thil *Phil. Jacobi*, dernest thil *Michaëlis*, leveris, at de saa kunde hawe dieris samlet Penge, huor fore de kunde thil rette Thid indkiøbe sig, hues fornøden giøres thil at bespise oß met.

Denne och dißlige aff gunstige och fromme Herr Candtzlers stuore Welgierninger wille wi samptligen ønsche, at den guode Gud rigeligen igien vill belønne och althid hafve hannem och hans fromme och welb. Hußfrue met sine adelige Børn den allerhøjeste Guds Beschiermelse *commendieret*.

Kolding den 8 *Martij Anno* 1638.

E. W. T.

Niels Suendsøn
Rect. Scholæ Kold.

Peder Christiansøn Cold.
Collaborat. Schol.
ejusdem.

Nelß M. Dall
Hører i Kolding Skole.

Knud Ollufbøn
*Collega Sch. Cold*¹.

(Original i Danske Kancellis Arkiv, Indlæg til Registre og Tegnelser samt henlagte Sager).

¹) Kun Underskrifterne er egenhændige. — En omtrent enslydende

2.

1655 21. Januar. Frederik III til det teologiske Fakultet.

Facultas Theologica fick Breff anlangende M. Niels Suendsons Skandskrifft.

W. s. G. t.¹ Efftersom ui nadigst erfahrer, M. Niels Suendson, forrige Lector udi uoer Kiøbsted Christiania, icke alleniste att uere mistenckt for nogle Pasqviller och Skandskriffter, som udi uoer Kiøbsted Kiøbenhaffn er udkast, men att hand endochsae arbeider pae att forføre mange udi sin Mening, dae bede ui eder och nadigst uille, att I os med fordeligste eders Betenchende udi samme Sag tilstiller, dog att alding holdes, saa uit mueligt er, hemmeligt, indtil ui os derpae noget resolveret haffuer.

Flensborrigh 21 Jan. 1655.

(Sjællandske Tegnelser 1654—56 Fol. 207—207 b).

3.

1655 27. Juli. Frederik III til Christoffer Urne, Lensmand paa Draxholm.

H. Cristoffer Wrne M. Niels Suensens arrest pae Draxholm anlagentis.

W. s. G. t. Efftersom nadigst for got anseet er, att M. Niels Suensenn for sine Forseelser indtil uidere Anordning derpae [pae] uort Slott Draxholm skal settes, dae beder ui eder och nadigst uille, att I et Cammer laeder der berede, huor hand saeledis kunde beuaeres, att ingen uden særdelis Forloff hannem kommer i Taele, desligeste att hand icke Breffue til eller aff nogen kunde skriffue eller bekomme, sae och med toe Retter Maed huer Moelddid att spises, huorfor eder Betalning got giøres skal.

Hafn. 27 Jul. 1655.

(Sjællandske Tegnelser 1654—56 Fol. 317 b—318).

4.

1655 16. August. Frederik III til Christoffer Urne, Lensmand paa Dragholm.

H. Christoffer Wrne fick Breff, att M. Niels Suensens Qvinde mae taele med hannem.

Ansøgning af s. D. fra Raadmand »Niels Andersbøn Boguad« findes vedlagt.

¹) c: Vor synderlig Gunst tilforn.

W. s. G. t. Efftersom Maren M. Niels Suendsens underdanigst haffuer ueret begierendis att motte tilstedes att taele med sin Mand, dae ere ui nadigst tilfredz, att hun i nogens pæhøer med hannem mae taele.

Hafn. 16 Aug. 1655.

(Sjællandske Tegnelse 1654—56 Fol. 341—341 b).

5.

1655 30. Oktober. Frederik III til Christoffer Urne, Lensmand paa Dragsholm.

H. Christoffer Wrne, att M. Niels Suensøn mae haffue Ild och Lys hoes sig.

F. 3.

W. s. G. t. Uider, att ui nadigst tilfredz er, att M. Niels Suendsøn, som der pae Slottet fengseligen er anholden, mae udi uinter indtil pae uidere nadigst anordning haffue Ild och Lius inde hoes sig, dog haffuer I udi tilbørlig Act att tage, att ingen Skaede Slottet derued foraarsages.

Hafn. 30 Octob. 1655.

(Sjællandske Tegnelse 1654—56 Fol. 415 b).

6.

1656 27. Februar. Frederik III til Rentemestrene.

Rentemesterne aarligen att erlegge til M. Niels Suendsøns Hustrue 100 Sldl.

F. 3.

W. G. t. Wi beder eder och nadigst wille, att I aarligen hereffter indtil pae videre nadigst Anordning lader M. Niels Suendsøns Hustrue til hendes och hendis Børns Vnderholding pae Ansøgning bekomme it hundrede Sldl.

Hafn. 27 Feb. 1656.

(Sjællandske Tegnelse 1654—56 Fol. 500 b).

7.

1656 29. Februar. Frederik III til Proviantskriveren.

Prowiant Skriffueren om Prowiant til M. Niels Suendsøns Hustrue och Børn.

F. 3.

Er woris nadigst Willie, att woris Proviant Skriffuer hereffter indtil pae widere nadigst Anordning aarligen lader

M. Niels Suendsøns Hustrue och Børn aff wort Prowianthues bekomme Rug iij Pund, Biug iiij Pund, Malt ij Pund, Humble ij Lispund, Gryn ij Tønder, Erter j Tønde, Sild iij Tønder, Bergenfisk vij Lispund, iiij Skalpund, Øxen iiij, Suin viij, Lamb viij, Gies viij, Tallig viij Lispund, Smør j Tønde, Torsk j Tønde.

Hafn. 29 Feb. 1656.

(Sjællandske Tegnelser 1654—56 Fol. 503).

8.

1656 26. April. Maren Jersin til Frederik III.

Ihm¹

Stormechtigste, Høibohrne Første, Allernaadigste Herre och Konningh!

Er jeg fattige Quinde foraarbaget Ederß Kongl. Maytz. allerunderdanigst at lade andrage, ded nu høibedrøffuede Mand M. Niels Suenßen, som nu fengseligen, dißwehre for hanom, mig och wohreß smaa Børn, paa Dragßholmb ehr jndßett, ehr paa ded allerunderdanigst begiehrende, hanom maate tilladeß en ringe Suplication at forfatte hanß Nødwendighed hoeß Ederß Kongl. Maytz. allerwnderdanigst at lade tillkiendegiffue, effter som hanom ej maa stedeß Papir heller Bleck wden Beuilling der till at bruge. Ederß Kongl. May. haffuer igien Løn aff wor Herre at foruente, och wnder hanß høye Beschemelße will jeg haffue Ederß Maytz. med ded gandsche Kongelig Huß trolig ynschedt.

Kiøbenhaffn, dend 26 Aprill. Anno 1656.

Ederß Kongl. Maytz. Høibedrøffuit
Allerunderdanigst Tienerinde

Maren M. Niels Suendsøns
eg. h.²

(Indlæg til Sjællandske Tegnelser 1656 3. Maj (Fol. 532)).

9.

1656 3. Maj. Frederik III til Christoffer Urne, Lensmand paa Dragsholm.

H. Christoffer Wrne, att M. Niels Suendsøn mae skriffue en Supplicats.

¹) ☉: Ihesum, her fungerende som Forkortelse for: In nomine Jesu.

²) Kun Underskriften egenhændig.

F. 3.

W. s. G. t. Wider, att wi nadigst tilfredz er, att M. Niels Suendsøn mae effter underdanigst Ansøgning och Begiering bekomme Bleck och Paepir til sig til att skriffue en Supplication, dog haffuer I en att tilforordne, udi huis Neruerelse hand samme Supplication forferdige kand, och naer det skeed er, Bleck och Paepir igien med sig tage, sae att hand det icke til andet, end som forskreffuet staer, bruger.

Hafn. 3 Maij 1656.

(Sjællandske Tegnelser 1654—56 Fol. 532).

10.

1656 8. November. Frederik III til Christoffer Urne, Lensmand paa Dragsholm.

H. Christoffer Wrne om Ild och Lius til M. Niels Suendsøn.

F. 3.

W. s. G. t. Wider, att wi nadigst tilfreds er, att I mae lade M. Niels bekomme Ild och Lius ind til sig, ligesom hand det udi forleden Aar hafft haffuer.

Hafn. 8 9bris 1656.

(Sjællandske Tegnelser 1654—56 Fol. 620 b).

11.

1658 23. April. Frederik III til Christoffer Urne, Lensmand paa Dragsholm.

Hr. Christopher Urne om M. Niels Svendßens Fengsels Løsladelse.

F. 3tius.

W. s. G. t. Wiider, at vi naadigst tilfreds er, at j maa af Fengeelet paa frj Foed løslade M. Niels Svendßøn Cronig paa den af hannem udgifvne oc i vor Cancelli indlefverede Revers. Dermed etc.

Hafn. d. 23 April 1658.

(Sjællandske Tegnelser 1657—58 Nr. 546).

12.

1658 28. Juni. Niels Svendsen Chronichs Redegørelse for sin Opfattelse af Kristi menneskelige Natur.

Denne Redegørelse paa Latin findes i Forfatterens egenhændige Nedskrift i Gl. kgl. Saml., 8°, 3410. — *Rørdam* har ment (Khs. Saml.

3. R. IV, 617—8, 624), at den er identisk med et ellers næppe mere bekendt Indlæg, som Chronich ønskede at fremlægge den 27. Juni 1655 (jvfr. Acta consistorii for den nævnte Dag), men som blev afvist, da Sagen allerede var optaget til Doms. Rørdam støtter sin Opfattelse ved at gøre opmærksom paa, at Dateringen »Hauinæ 28. Junii 1658« er tilføjet med andet Blæk end det, hvormed hele Indlægget er skrevet, og — især — ved at henvise til, at der intet er bekendt om et Ophold af Chronich i København i Sommeren 1658 (efter Rørdams og hele den ældre Tids Opfattelse skal Chronich først være blevet givet fri i Efteraaret 1658). Hertil er at bemærke, at vel er Dateringen skrevet med andet Blæk end det øvrige (dog er ogsaa et enkelt Ord paa sidste Side rettet med samme Blæk), men Haanden er iøvrigt helt igennem den samme, nemlig Chronichs egen. Endvidere er der nu (jvfr. S. 68) skaffet Bevis for, at Chronich var sat paa fri Fod allerede ca. 1. Maj 1658 og kan saaledes meget vel have været i København i Juni s. A. (Kun paa den Betingelse, at »der foreligger noget andet Bevis for, at M. Niels Svendsen i Sommeren 1658 har været i Kjøbenhavn«, kunde Rørdam tænke sig, at Dateringen var rigtig, anf. Sted S. 624). Endvidere synes Redegørelsen i Følge sin hele Form snarere at være en Læreudvikling i al Almindelighed, fremkaldt — som det hedder i Indledningen — paa Grund af »malevolentia osorum veritatis«, end just et Indlæg i en bestemt konkret Situation i en Retssag (jvfr. Formen for hans andre Indlæg i samme Sag Khs. Saml. 3. R. IV, 565 ff., 579 ff.), og hvor Forfatteren omtaler Begivenhederne i Juni 1655 (S. 81) synes han at se tilbage paa dem som paa et forlængst passeret Stadium (jvfr. Modsætningen »tunc« — »nunc«). Endelig taler Indholdet i det S. 70 omtalte Universitetsprogram af 2. November 1659 ret stærkt for den Antagelse, at Chronich netop i Tiden efter sin Frigivelse igen har givet sig til at udvikle sine kristologiske Særmeninger. Her fremhæves nemlig som Begrundelse for, at man havde Ret til at støde Chronich ud i Mørket, at alt, hvad tidligere Tidens [kristologiske] Vranglærere som Valentinus, Cerdo, Marcion, Manes (Mani), Apollinarius, Menno, Schwenckfeld, Socinus, Weigel o. l. havde ytret, det havde netop Chronich i kort Begreb gentaget (»id omne interpolatum atque in compendium quasi redactum per illud monstrum denuo evomuit«), og der henvises udtrykkeligt til Skriftstedet 2. Joh. V. 7 (jvfr. V. 10—11) om, at den, der ikke bekender Kristus som kommet i Kød (»in carne venisse«), skal anses som en Forfører og Antikrist.

Medens det saaledes ikke forekommer mig rimeligt at antage, at Chronichs Redegørelse er identisk med et nu tabt Indlæg i en Retssag, og det af andre Vidnesbyrd synes sandsynligt, at hans kristologiske Særmeninger efter hans Frigivelse 1658 paa ny har været Genstand for Forhandling, saa maa dog som en Mulighed, der ikke helt kan af-

vises, nævnes, at Tilføjjelsen af Dateringen med andet Blæk kunde skyldes, at hele Redegørelsen er en paa et tidligere Tidspunkt udarbejdet Afhandling, som saa i Juni 1658 var benyttet igen, da dette Spørgsmaal havde faaet fornyet Interesse. I saa Fald kunde man tænke paa det kristologiske Arbejde, Chronich selv hentyder til i sit store Indlæg af 20. Juni 1655 med de Ord, at han herom »for mange Aar siden haver sammenskrevet en liden latinsk Tractat og undergivet den adskillige Theologorum og Skriftlærdes Censur, til desbedre Prøvelse og Forstand« (Khs. Saml. 3. R. IV, 601).

Hovedindholdet i Chronichs Redegørelse er følgende: efter at have gennemgaaet en Række oldkirkelige Misvisninger paa det kristologiske Omraade, som Chronich alle afviser som ikke overensstemmende med sin egen Opfattelse, hævder han, at han vil bygge paa den Kristologi, der grunder sig paa Skriften og Symbolum Apostolicum, og tager med Bestemthed Afstand fra afvigende Læreformer, saadan som han allerede mente at have gjort det i Skrifter 1644 og 1651 samt i en teologisk Forhandling i Februar 1655. Derimod indrømmer han, at han efter indtrængende Opfordringer under Forhøret for Konsistorium den 20. Juni 1655 havde givet Udtryk for den Mening, at han trods megen Ransagning ikke kunde finde det overensstemmende med den hellige Skrift at tro, at Kristus som Menneske skulde være en Skabning (creatura) dannet af samme forgængelige Stof som andre Mennesker («quod servator noster Christus sit Creatura, et ex hac terra corruptibili creatus et formatus ut nos omnes reliqui terreni homines»). I denne Tvivl var Chronich blevet bestyrket ved nøjere at overveje en Række Skriftsteder, deriblandt især Joh. 3, 12; 1. Pet. 1, 23; Efes. 1, 22; Joh. 3, 31 ff.; 1. Kor. 15, der syntes ham afgørende at tale for hans Opfattelse af Kristus som den himmelske og aandelige Adam.

Da det drejer sig om et egenhændigt skrevet Skriftstykket fra en litterært dannet Personlighed, er Chronichs Redegørelse tilstræbt gengivet aldeles nøjagtigt med Hensyn til Retskrivning og Tegnsætning. Kun er et Par Steder mindre Inkonsekvenser blevet normaliserede i Overensstemmelse med hans vanlige Brug i dette Aktstykket.

Lectori benevolo salutem Jesu Christi, et illuminationem Spiritus Sancti plurimam precor!

Quandoquidem malevolentia osorum veritatis divulgatum, variouque sermone disseminatum est, me indignum Jesu Christi servum et confessorem varias opiniones et doctrinas S. Scripturis contrarias, adeouque hæreticas, inprimis de Persona Servatoris nostri Jesu Christi fovere, quasi pertinaciter adhærere vellem veterum Hæreticorum sententiis et dogmatibus heterodoxis, quæ olim in diversis Ecclesie Christianæ Synodis damnata et

Anathemate percussa sunt, volui, hac necessitate invitatus seu impulsus, tum ut gloria et veritas Dei promoveretur, tum ut fama Christiani hominis honesta conservaretur, injustam contrarii mendacii disseminati propulsationem, coram Deo omnia rectissimè sciente et judicante, Ecclesiæ Christianæ pauca hæc Apologetica sincerè manifestare.

Sententia heterodoxa, quam in doctrina de Persona Christi Servatoris nostri ex historiis Ecclesiasticis, in publicis Synodis olim damnatam esse novimus, fuit varia:

1. Nestorii ejusque discipulorum, quâ docebatur Deum et hominem in Christo non unam constituere personam, sed alium esse Dei filium, alium verò filium hominis:

Quæ sententia, confessio et doctrina nunquam mea fuit.

2. Eutyichis, quâ affirmabatur quòd Divina et humana Natura in Christo sint commixtæ, et humana Natura in Divinitatem mutata:

Quæ sententia, confessio et doctrina neque unquam mea fuit.

3. Nonnullorum Eutyichianorum, quâ confitebantur humanam Christi Naturam ab ipsius Divinitate post judicium novissimum absorbendam esse:

Neque hæc sententia, confessio et doctrina unquam mea fuit.

4. Arii et Arianorum, quâ statuebatur, quòd Christus non sit verus, naturalis et æternus Deus:

Hæc sententia, confessio et doctrina semper meæ contraria fuit.

5. Alia Arianorum sententia, quòd caro seu humana Natura Christi fuerit planè ἀψυχος seu inanimata, animæ autem locum suppleverit Divinitas:

Quam sententiam, confessionem et doctrinam neque unquam approbavi.

6. Marcionis, Valentinianorum et Manichæorum, qui statuebant Christum non habuisse veram humanam Naturam, animâ rationali et corpore constantem:

Neque hanc sententiam, confessionem et doctrinam unquam amplexus sum.

Sententia autem, Confessio et doctrina mea hactenus per gratiam Dei continuè fuit, atque adhuc constans est, et, uti per eandem gratiam Dei me corroborantem spero, futura est de Persona Servatoris nostri Christi omnimode talis qualem S. Scriptura et Symbolum Apostolicum planis et perspicuis verbis tradit, quâ Christo omnia ea, quæ in iisdem S. Prophetis et Apostolicis Veteris et Novi Testamenti Scriptis ei attribuuntur, corde et ore, confessione et sermone sincerè

attribuo, sive id fiat κατὰ τὸ ῥητόν, secundum litteram expressam, sive κατὰ τὴν διάνοιαν, seu secundum sensum Verbi Divini genuinum, interpretatione dictorum et testimoniorum Scripturæ Fidei Christianæ planè analogá. Quapropter illuminatione Spiritus Sancti ejusque me confirmante virtute actus et ductus firmiter statui et confessus sum, atque adhuc statuo et confiteor Jesum Christum Servatorem nostrum esse Θεάνθρωπον, Verum Deum et verum hominem in unicâ personâ, eumque secundum Scripturas sine virili semine conceptum esse per Spiritum Sanctum in utero Mariæ, atque ex eâ purâ virgine, in plenitudine temporis natum nobis hominibus per omnia similem, excepto peccato, Luc. cap. 1. v. 26. seq. Hebræ. cap. 2. v. 17. cap. 4. v. 15.

Quam sententiam, confessionem et doctrinam meam verissimè probo, atque infallibiliter demonstro tum publicato scripto meo de Nativitate et humana Natura Christi, quod sermone Danico editum inscribitur: Aandelige Jule-betænckning om Christi Fødsel etc: typis Christianiæ excuso, anno 1644; tum perspicuis responsis meis, quæ sancto juramento meo (quod tunc seriò postulabatur) confirmata, in Examine quodam integri diei exquisitissimo, quæstionibus omnium quatuor Rever: Dnn: Theologorum Academiae Hafniensis mihi de eadem materia, in mense Februario, anni 1655, in Consistorio ipsorum propositis humiliter subjeci¹, et ut omnia et singula verba mea rite scriberentur, placidè communicavi.

Atque Deum cordium et renum scrutatorem unicum sincerè testor, quòd per gratiam ipsius omnem falsam sententiam, confessionem et doctrinam toto corde in hunc usque diem oderim atque detestatus sim, atque posthac, quamdiu vixero, integro animo odisse et detestari mihi proposuerim, idque non minùs quàm odi, detestor et vito ipsum omnis falsitatis ac mendacii patrem, authorem et disseminatorem, ipsum scil: Satanam, sicuti antea etiam in scripto meo de Fidei commonitione et probatione, quod Christianiæ anno 1651, in lucem typis editum est, cujus inscriptio, Troens Erindring oc Prøfvelse etc: sine hypocrisi publicè pag. 7 etc. et pag. 556, 557. 558. 566. 567. testatus sum.

Verum post varias diversorum temporum examinationes et

¹) Formodentlig i Forbindelse med Behandlingen af Sagen mod Chronichs Disciple Esaias Fleischer, Johannes Fleischer og Trugels Knoff den 17. Februar 1655 (Khs. Saml. 3. R. III, 580, 584, jvfr. S. 571). Herom findes dog intet i Acta consistorii.

inquisitiones, quibus in sententiam, confessionem et doctrinam meam diligentissimè inquisitum est, quum aliquoties summo opere urgeretur, ut si quos haberem conscientiae scrupulos, eosdem in Christianam aedificationem revelarem; et postquam primò in Consistorio Univers: Hafn: die 20 Jun: 1655, promissum est ab urgentibus, ne quisquam ex eâ revelatione, quæ admodum tunc postulabatur, scandalum acciperet; atque secundò, à me peramicè significatum est, quod non docendi, sed discendi gratiâ tanquam Scholæ Christianæ discipulus quendam præcipuum Conscientiæ scrupulum revelare vellem (quod utrumque præmissum¹ in Protocollo Consistoriali à Notario tunc annotatum est².) tandem revelavi, me, quantumvis Sacras Scripturas diligenter legerim, atque Spiritus Sancti illuminationem fideliter imploraverim, non capere aut intelligere Scripturæ Sacræ sensum esse, Quod Servator noster Christus sit Creatura, et ex hac terra corruptibili creatus et formatus ut nos omnes reliqui terreni homines³.

Hujus in animo meo oborti conscientiae scrupuli atque meditationis dubiae rationes nonnullas, instanti et diligenti urgentium rogatu toties repetito, tandem detexi, atque ad veritatem maximi hujus Pietatis Mysterii (1. Timoth. 3. v. 16. nimirum, quòd Deus conspicuus factus, seu manifestatus sit in carne) ducente nos per S. Scripturas Spiritu omnis veritatis, rectè indagandam, nunc in timore Dei, nec non ipsius proximique amore humilimè detego.

1; Quia nusquam in universa S. Scriptura legimus expressis verbis doceri, quòd Servator noster Christus sit ex hac terra corruptibili, vel creatura.

2; Sed econtrariò ipsum Christum expressis verbis testari audimus Joh. cap. 3. v. 12. in doctrina de Homini generatione et regeneratione optimè distingvendum esse inter terrena et coelestia: Verba Christi hæc sunt: Si terrena dixi vobis et non creditis, quomodo si dixero vobis coelestia, creditis?

NB. 3; Hinc statim et immediatè infert Christus in eodem Regenerationis sermone ad Theologiæ Doctorem Nicodemum v. 13: Nullus enim ascendit in coelum, nisi qui descendit è coelo, nempe Filius hominis (NB ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ) existens, seu qui est in coelo.

1) Fejlskrift for: promissum?

2) Om disse Enkeltheder findes intet i de bevarede Retsakter eller i Acta consistorii (jvfr. Khs. Saml. 3. R. IV, 615).

3) Paralleludtalelser i Khs. Saml. 3. R. IV, 600 f., 615, jvfr. S. 603.

Quid clarius dici potest de homine coelesti, et quidem de Homine Jesu Christo, ut rite rectèque distingvatur à terreno homine? Nam non absque gravi causa in hoc versiculo ter fit mentio coeli; scilicet ratione et respectu ascensionis, descensionis et essentiae seu existentiae Hominis coelestis.

4; Siquidem Spiritus Sanctus perspicuis verbis testatur 1. Petri 1. v. 23. quòd regeniti Dei homines, id est, verè fideles, non sint ex semine corruptibili; et seq. versu 24, addit rationem, quia omnis caro (sc. terrena) est ut gramen exarescens, etc:

Quare dicemus ipsum Christum omnium regentorum verèque fidelium spirituale Caput (Ephes. 1. v. 22) esse ex semine corruptibili, quamdiu id non dicit et docet ipse Spiritus Sanctus in Sacris Scripturis?

5; Distinctionem hominis coelestis et terreni seu terrestri rotundis verbis confirmat Johannes Evangelista testis Christi fidelissimus cap. 3. v. 31. inquit: Qui superne venit super omnes est, qui è terra est terrenus est, et terrena loquitur; qui è coelo venit supra omnes est: ubi de Filio hominis Jesu Christo sine omni dubio sermo est.

6; Eximia et præclara testimonia de homine coelesti ejusque origine ipse Christus profert Johan: cap. 6. ubi sæpius profitetur carnem suam esse coelestem et panem illum verum, qui è coelo descendit: Vers. 32; testatur: Pater meus dat vobis panem illum coelestem verum. Vers. 33: Panis enim ille Dei is est, qui de coelo descendit, et dat vitam mundo.

Hunc panem de semetipso et suâ carne tam clarè exponit Christus, ut nemo de eo genuino sensu meritò dubitare queat; Ita enim testatur v. 35: Ego sum Panis ille vitæ; et vers: 41: Ego sum Panis ille qui è coelo descendit.

NB ex vers. 41 et 42. murmurasse tunc incredulos Judæos, quia Christus profitebatur dicens; Ego sum panis ille qui è coelo descendit; item, E coelo descendi. Quibus murmurantibus inter alia respondit Christus hæc sequentia verba v. 51: Panis autem quem ego dabo caro mea est, etc.

De eodem pane et carne coelesti Jesu Christi vide similia testimonia v. 48. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58.

Quæ Christi testimonia de pane et carne coelesti multi etiam ex discipulis ipsius tunc murmurantes vocarunt durum sermonem, et quidem talem, quem non poterant audire, (scil: propter acceptum scandalum.) vide vers. 60.

NB. Quam multi etiam hisce mundi ultimis diebus hoc ipsum testimonium et doctrinam de Christi carne coelesti, quæ verus ille vitæ æternæ Panis et cibus est, durum sermonem

vocant, atque scandalizati inde in diversam terrenæ carnis sententiam discedunt murmurantes, atque omnia quæ in S. Scripturis ratione suâ animali et carnali capere non possunt (NB Johan. 14. v. 17. Roman. 8. v. 6. 7. et 1. Corinth. 2. v. 14.) Philosophicè, Tropicè et Metaphoricè interpretantes!

7; 1 Corinth. 15. perspicuè distingvit Apostolus Paulus corpora coelestia â terrestribus, et corpora animalia (ψυχικά) â corporibus spiritualibus.

Vers. 40. dicit: Sunt corpora coelestia, et sunt corpora terrestria:

Ubi bene observandum est, quòd Spiritus Sanctus nomine corporum coelestium non tantum Solem, lunam et stellas tanquam corpora coeli hujus creati, quod corrumpetur et transibit, quæ hisce terrenis inferioribus corporibus opponuntur, Sed inprimis corpora coelestia Resurrectionis mortuorum, qui ad vitam æternam resuscitati, coelestique gloria impleti inhabitabunt illud quod æternum est coelum Beatorum, intelligat; id quod manifestum est ex collatione versiculorum 40. 41. 42. 43.

Distinctio autem corporum in animalia et spiritualia extat seq. vers. 44.

8; Hanc clarissimam distinctionem corporum coelestium et terrestrium; animalium et spiritualium Apostolus ad scopum et propositum suum applicans v. 45. Adamum seu Hominem distingvit in priorem et posteriorem; in animale et spiritualem, v. 46; in primum hominem ê terra pulvereum, et secundum hominem, nempe ipsum ê coelo Dominum, v. 47;

Cujus diversi Adami, seu Hominis diversi filii ponuntur v. 48. Nempe, ex pulvere Adamo sunt pulverei, atque ex coelesti Adamo sunt coelestes filii; Qui etiam, teste eodem Spiritu Dei, vers. 49. diversam gerunt diversi hujus Adami seu Hominis, quippe qui ipsorum Pater est diversus, imaginem.

9; Hinc tandem est, quòd diversi hujus Adami seu Hominis diversa ab eodem Dei Spiritu ponatur Definitio, quæ ratione et respectu diversissimi Principii diversam etiam ponit Adami seu Hominis essentiam.

Prior homo, scilicet terrenus et pulvereus est animal seu anima vivens.

At, Posterior homo, scil: coelestis et spiritualis est spiritus vivificus;

Siquidem igitur Spiritus Sanctus unicus ille veritatis Author et Doctor tam perspicuè distingvit et discernit hominem terrenum â coelesti; animale â spirituali; Adamum priorem seu

Definitio
Adami prioris
sc. terreni.

Definitio Adami
posterioris,
sc. coelestis.

primum, scilicet Creaturam factam ex hac corruptibili terrâ ab Adamo posteriori seu secundo, qui ipse Creator omnium Creaturarum earumque Sustentator est, Hebr. cap. 1. v. 20: Quare nos tam diversa et à Spiritu Sancto tam clarè distincta confundere, aut pro uno eodemque habere velimus?

Coeteras autem rationes quæ scrupuli et Dubii mei causæ fuerunt, brevitatis studio hac vice omittam, omnium verè fidelium Doctorum, nec non omnium aliorum Christianorum, qui per illuminationem, ductumque Spiritus Sancti, secundum S. Scripturas rectè discernunt et judicant, iudicio et censuræ me atque hanc Meditationem meam, quæ in hoc maximo Pietatis Mysterio gravem scrupulum Dubiumque verè magnum præbet, (scilicet, An Creatura terrena et ex hac corruptibili terra creata et producta verus Deus sit vel esse possit, atque tanquam verus et æternus Deus, qui solus adorandus est, Matth. 4. v. 10. adoranda sit?) humiliter subjiciens, intimis precibus Deum Patrem luminum adorans et sollicitans ut ipse dignetur omnem falsitatem omneque Scandalum à nobis clementissimè avertere, atque veram et salvificam Jesu Christi Θεοθρόπου unici Servatoris nostri cognitionem directione et illustratione Spiritus sui Sanctissimi animis nostris benignissimè largiri, ut solum illum verum et æternum Deum, et quem misit unicum Filium suum, Apostolum et Pontificem Professionis et Confessionis nostræ Jesum Christum, Hebr. 3. v. 1. qui unica et vera illa vita æterna est, 1 Johan. 5. v. 20. rectè et salutariter cognoscamus constanterque confiteamur, idque propter nomen suum sanctissimum! Amen.

SOLI DEO GLORIA!

Hauniæ,
28 Junii
1658.

Nicolaus S. Chronius
Servus et confessor Jesu
Christi indignus

manu meâ.